ZA MOTÝLY DO VIETNAMU

Václav Laňka

Z první návštěvy Vietnamské socialistické republiky v listopadu 1978 jsem si dovezl několik málo motýlů, vesměs silně olétaných. Přesto jsem je zpreparoval, byla jich jedna muzejka. Tehdejší návštěva se uskutečnila jen v rámci běžné turistické konvence a převažovaly dlouhé přesuny autokarem. Projeli jsme větší část země, ale na práci v terénu mnoho času nezbývalo. Takovým vrcholem pobytu byla krátká, prakticky několikahodinová návštěva horské enklávy Tam dao. Při zpáteční cestě jsme si ještě v letadle s přáteli slíbili, že musíme navštívit Vietnam ještě jednou, tak na nás zapůsobila majestátní příroda horského pralesa.

Mnohokrát jsem si prohlížel skromné sběry v té jediné krabici a vzpomínal na vzdálenou východoasijskou zemi. Tohle vše nemohlo skončit jinak, než že v druhé polovině jara 1985 opět vystupuji z letadla na beton hanojského letiště. Tentokrát už se zkušenostmi z prvé cesty a lépe vybaven. Lépe? Omyl je pravdou! Ve Vietnamu je výrazné sezónní kolísání teplot a vzdušné vlhkosti a tak už na letišti si musím chtě nechtě uvědomit, že jsem nepočítal s všudypřítomnou vlhkostí vzduchu, kdy nebude jednoduché nasbíraný materiál ukládat a udržovat.

Nebudu popisovat podrobně obtíže sběru v tropických podmínkách, ale pokusím se několika dobře míněnými radami pomoci tomu, kdo by se na podobnou sběratelskou cestu chtěl vydat.

Oděv pro práci v tropickém lese by měl být vzdušný a volný. Sám používám pracovní oděv (montérky) s náprsenkou. Bavlněná košile s dlouhými rukávy je nutná, v pralese je mnoho žahavých a trnitých rostlin. Na nohy obouvám buď tenisky, nebo do obtížnějšího svažitého či kamenitého terénu pevnější boty značky Botas. Zmíněná obuv není sice nejvhodnější, ale kožené boty se po několika dnech používání pokryjí plísní. Na hlavu každopádně pokrývku, nebo alespoň látkovou čelenku na ochranu očí před stékajícím potem.

V pralese se více než kdekoliv jinde projeví výhoda tmavé látky na síťce, které tolik neplaší motýly. Používám černý monofil. Látka

Zprávy Čs. společnosti entomologické při ČSAV, Praha, 22, 1986

síťky vydrží i při intenzivnějším sbírání 3-4 týdny, více trpí zpevněná obruba, kterou je lépe vzít sebou jako rezervu pro případnou opravu. Špatné zkušenosti jsme získali s nově konstruovanými rámy sítěk, předem vyzkoušenými v naší přírodě, kde se jevily dostačujícími. V členitém porostu, kde poletuje mnoho druhů motýlů, kteří nevylétávají ani na světliny či okraje lesa, rámy vzaly brzy za své. Snad nejvhodnější byly kompaktní rámy sítěk. Nástavné tyče v pralese lze užívat omezeně, pro noční lov na světlech jsou však neocenitelné.

Motýlí sáčky byly vyzkoušeny z různého materiálu. Nejvhodnější se jevil voskovaný papír, ale masitější tělíčka motýlů v něm často plesnivěla. Nevhodný byl celofán, díky své hygroskopičnosti přidával vlhkost i obsahu. Pauzovací papír sice také vlhl, ale rychleji opět vysychal. Stejně tak kancelářský papír.

Ukládací krabice na sáčky by měly být plechové s víky přiléhajícími co nejtěsněji. Ke sběrům by se měl přidávat silikagel a krabice by se měla důkladně zalepit kvalitní izolepou. To je i dostačující ochrana proti drobným, leč žravým mravencům. Potýkání se s nadměrnou vlhkostí, s plesnivěním či hnitím sběrů, to byla nezanedbatelná část času, kterou jsme museli odečítat z cenných hodin pobytu. Proti plísni i jako odpuzovač mravenců se osvědčilo zasýpání sáčků v krabicích Thymolem, hnilobný proces to však nezastavilo. Snad by bylo možné vyzkoušet i metodu sušení sběrů nad malým infrazářičem a poté ihned ukládat do hermeticky uzavřených krabic se silikagelem. Cesty Evropanů do tropů mívají vždy zázemí v hotelech s elektrickým proudem, takže takové zařízení by bylo možné instalovat. Je třeba počítat s možnostmi odlišného napětí a také zástrčku našeho typu nelze použít.

Pro ukládání motýlů s masitějšími tělíčky (Sphingidae, Noctuidae, Saturnidae) nebo naopak s tělíčky útlými použijeme muzejky a metodu přímého napichování. U kolegů jsem viděl uzpůsobené dětské kufříky, které až na malou těsnost plnily svou funkci dobře. Je třeba počítat v rozvojových zemích s trochu tvrdšími přepravními podmínkami a hmotnější motýly fixovat pečlivě proti otáčení.

Smrtit lze běžnými metodami používanými běžně i v našich zeměpisných šířkách. Používám téměř univerzálně nikotinový vpich dutou jehlou, denní motýly smrtím smáčknutím hrudi. Chytnete-li však motýla z čeledi Danaidae, připraví vám poprvé překvapení. Nedá se totiž stiskem hrudi usmrtit a tak zatímco si budete připravovat sáček, motýl se vznese a rychlým letem unikne.

Stále ještě nemám ukončeno zpracování materiálu nasbíraných motýlů ve Vietnamu, ale zřetelně se ukazuje odlišnost sběrů z listopadu a

června. V listopadu byli například v Ha longu hojní bělásci rodu Delias s pestře vybarveným rubem křídel (Delias hyperate L., D. themis Hew.). V červnu tu nebyli ke spatření. Stejně tak v listopadu hojní Danaus genutia Cr. se na stejných místech v červnu objevovali sporadicky. Hojný okáč Melanitis leda L. (?) přílétající často i v noci ke světlu byl v Ha longu v červnu stejně zastoupen jako v listopadu.

Překvapením bylo, že nejhezčí denní motýli, zvláště pak otakárci, létali nejhojněji na zahradách venkovanů. Jak se však dovolit majitele zahrady a když už bychom to dokázali, jak chytit vynikajícího letce bez poškození zeleninových záhonů? Takže jsme se nejčastěji dívali na Papilio paris L. s netopýřím letem, na otakárky rodu Graphium (G. sarpedon, L., G. agamemnon L.) či na Papilio polytes L. s výrazným sexuálním dimorfismem. Housenky Papilio demodocus Esp. žijí převážně na citrusech, takže zahrady byly doslova domovem tohoto otakárka. Největší z nich pak byl černomodrý Papilio memnon L.

V oblasti horského pralesa v Tam dao byl v červnu doslova motýlí ráj. Nedá se to říci o množství jedinců, ale druhové bohatství motýlí fauny bylo překvapující. Ve zdejších sběrech jsme po déletrvající determinaci s překvapením zjistili, že z kolekce "Danaidů" je opravdových Danaidů polovina a ti ostatní patří k otakárkům (Papilio agestor Gray.), k běláskům (Priomeris thestilis Dbldy.) nebo k babočkám (Hestina assimilis L.). Bude tu ale jistě více překvapení. Ze žluťásků byl hojný Dercas verhuelli Hoew., malá pruhovaná babočka Chersonesia risa Dbldy. i motýli rodu Phalanta s nevýraznou kresbou. Na vlhké zemi sáli ve skupinkách, podobně jako naše barvoměnky či bělopásci, motýli rodu Euploea s modrým leskem křídel. Při smrcení stiskem se na konci zadečku objevila vidlička s jasně žlutými chloupky a pak často dříve než jsem připravil sáček, motýl rozepjal křídla a ulétl. Tím mě připomněl, že rod Euploea patří také do čeledi Danaidae.

Mezi stromy i na světlinách létaly nápadné, velmi rychlé babočky z příbuzenstva bělopásků Cethosia hypsea Dbldy. s krásně vykresleným rubem křídel. Řidčeji se vyskytovala menší Cethosia biblis Dry. Zajímaví byli ostruháci Polyura athamas Dry a jim podobný Cynitia julii Lesson. Malými ostruhami na křídlech se vyznačovaly babočky Symbrenthia hippoclus Cr. a Vagrans egista Cr. s jemně fialovým leskem rubu křídel. Bělopásci, které jsem v listopadu zastihl jen s poškozenými, olétanými křídly, se v červnu honosili křídly neporušenými. V šeru lesa se zdržoval Neptis soma Moore, celý temněšedý, jen s naznačením světlých proužků. Neptis nandina Moore byl k zastižení na lesních cestách a Pantoporia perius zase v okolí vod. Hezkým bělopáskem je Limeni-

tis procris Cr. s hnědými křídly.

Ze soumračníků jsem zaznamenal velký druh Erionota thrax L. a jeden velmi zajímavý druh, dosud jsem jej neurčil, který jsem dlouho pokládal v letu za píďalku s bílými křídly. Velký perleťovec, kterého ulovit bylo velkým štěstím a kusem náhody současně, byl Argyrus hyperbius Joh.

Z nejzajímavějších sběratelských zážitků byl lov krásného otakárka Graphium nomius Esp. v nížině pod horami Tam dao. Sál na bahně jeden metr před výhružně skloněnou hlavou statného a zjevně znepokojeného buvolího býka. Dodnes mě při prohlížení otakárka přejede po zádech lehké mrazení a podivuji se nad tím, že člověk dokáže riskovat přinejmenším vážné poranění, když chce získat zajímavého živočicha pro sbírku.

O nočních lovech na výbojku píše kolega Picka a tak jen doplňuji. Vidět v krátké chvíli stovky čerstvě vylíhlých velkých motýlů Nyctalemon menoeticus (čel. Sematuridae) na jednom úzce vymezeném místě, to je zážitek na celý život! Na světlo přilétaly i zajímavé můry, např. stužkonoskám podobná Adris tyrannus a příbuzné druhy. Kresebně i zbarvením překvapovali přástevníci a velké vřetenušky rodu Erasmia. Největším vzrušením mezi čekajícími sběrateli nastalo vždy při příletu některého velkého motýla z čeledi Saturniidae (Attacus sp., Actias selene nebo Actias isis s neuvěřitelně dlouhými ostruhami. Krásným zjevem působila žlutá Loepa katinka nebo některý druh rodu Brahmaea (čel. Brahmaeidae).

Nakonec jsem si ponechal dva superlativy. Nejzajímavějším motýlem pro mne bude Lamproptera curius Fab. s dlouhými ostruhami a letem připomínajícím rychlou vážku. Za nejkrásnějšího motýla ve svých sběrech považuji babočku Cyrestis thyodamas Bsdw., kterou kolegové sbírali na nejvyšším vrcholu komplexu Tam dao a mně se ji podařilo nalézt v nížinném pralese Cuc phuong. Není sice zrovna nejbarevnější, ale tvar křídel je neobvyklý a hlavně zvláštním dojmem působí tmavá kresba linek, propůjčující motýlovi dojem jako by byl paličkován z krajky.

Adresa autora :

Václav Laňka, prom. biolog, Jilská 1061, 269 01 Rakovník